

היבטים לשוניים בפרשת משפטים פא

דקדוקי קריאה והדרכה לקורא בפרשת משפטים בפרשת שקלים ובהפטרות ובראשון של תרומה

כא ד וְיִלְדָה-לָּוִי: געיה ביו"ד ולמ"ד בשווא נע, הקורא נח משבש את המשמעות¹. לָּוִי: הלמ"ד רפויה

כא ו וְרָצַעַ: יש להשמיע את העי"ן בסוף מילה, הקורא בה"א משבש את המשמעות

כא ח אִם-רָעָה: להקפיד על קריאת העי"ן, שלא יישמע מלשון ראייה. כתיב: לָּא קרי: לָּוִי²

כא ט יִיעֲדָנָה: היו"ד בחירק מלא, אין לבטא שווא במקומו

כא יב וְשִׁמְתִי: הטעם בת"ו מלרע

כא טו וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת: ההפסקה העיקרית בטפחא, יש להחיש את קריאת התיבה וְאִמּוֹ להסמיכה לתיבה שלפניה וכן הדבר בפסוק יד וְכִי-יָזַד אִישׁ עַל-רֵעֵהוּ לְהַרְגּוֹ בְּעָרְמָה וכן הוא בהמשך יז וּמִקְלָל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת

כא כ עליית שני

כא כה כְּוִיָּה: הוא"ו בחירק חסר, יו"ד בדגש חזק מנוקדת בקמץ, לא: כְּוִיָּה

כא כט שׁוֹר־נֶגֶח הוּא: דגש חזק בגימ"ל שהוא שם תואר לשור ולא תאור פעולה בעבר שאז הניקוד היה צריך להיות נו"ן בקמץ וגימ"ל בפתח וללא דגש חזק בגימ"ל: נֶגֶח³

כא לא יַעֲשֶׂה לָּוִי: טעם נסוג אחור לעי"ן ודגש חזק בלמ"ד מדין אתי מרחיק

כא לג וְנִפְלֵ-שָׁמָּה: געיה בנו"ן

כא לה וְכִי-יִגָּף שׁוֹר-אִישׁ: לפי קורן ותורה קדומה, תיבת וכי-יגף מוטעמת במרכא, ברויאר ואחרים, בדרגא וכן צריך לקרוא⁴

כב ד עליית שלישי

כב ח עַל-שִׁלְמָה: שיי"ן שמאלית

כב יט לְאֵלֵהֶם: הלמ"ד בקמץ, לא בצירי!

כב כא תִּעֲנֹן: יש להקפיד על הדגש בנו"ן, מלשון ענוי וכן הוא הדבר בהמשך

כב כו וְשִׁמְעֵתִי: במלרע! הקורא במלעיל משנה משמעות

כב כז עליית רביעי

כג א אֶל-תִּשָׁת: במלעיל

כג ג תְּהִדָּר: הה"א בשווא נח והדל"ת בדגש קל מדין בגד"כפת אחרי שווא נח, אין לקרא 'תִּדָּר'

כג ד אִיבָד: אל"ף בחולם, יו"ד בחירק קטן (חסר) ובי"ת בשווא נח, יש לקרא: א – יב – ד

כג ו עליית חמישי

¹ הגעיה ביו"ד איננה בכ"י לנינגרד, בעיקר צריכים להזהר כאן מי שאינם מבחינים בין קמץ לפתח.

² בספר תורה קדומה, בחלק הדקדוק מציין המחבר כי בעדה התימנית נוהגים להבדיל בין השניים ע"י הארכה קלה בקריאת לו לעומת לא, שהצליל נחתך ע"י האל"ף. לנו הבחנה זו איננה מוכרת.

³ כבר דננו סביב הנושא של צירוף הטעמים "תלישא קטנה קדמא גרש" (לרב מוכר בשמו המשובש: קדמא ואזלא או אזלא גרש), האם הקדמא קרובה יותר לתלישא או לגרש? ובכן, לפעמים כך ולפעמים כך, במקרה שלנו: שׁוֹר־נֶגֶח - הוּא.

⁴ על פי כללי משרתי התביר היה ראוי להיות מוטעם במרכא שהרי הברה אחת בלבד מפרידה בין הברת התביר לבין הברת משרתו: וְכִי-יִגָּף שׁוֹר-אִישׁ. עיין בספר טעמי המקרא של ר"מ ברויאר עמ' 92 שיש שלושה עשר חריגים, וכאן אחד מהם. וכבר הבהרנו שמחלוקת בין קורן (היידנהיים) לברויאר אינה בין כוחות שווים. מה גם שהדרגא הוא המקובל והמרכא נראה כהגהה מסברא. גם בתנ"ך ירושלים תשי"ג [העולה בדיוקו על קורן שיצא לאור כעשר שנים אחריו] בדרגא.

כג ח כִּי הַשְׁחֵד יַעֲוֹר פְּקֻחִים וְיִסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים: להיזהר מהפסוק המקביל דברים טז
יט כִּי הַשְׁחֵד יַעֲוֹר עֵינֵי חַכְמִים וְיִסְלַף דְּבָרֵי צְדִיקִים
כג טו כִּי-בּוֹ יֵצְאֵת מִמְצָרִים: הטפחא בתיבה כִּי-בּוֹ
כג טז בְּאֶסְפָּד: האל"ף בקמץ קטן והפ"א דגושה

כג כ עליית ששי
וְלֹהֲבִיאָדָּ: וא"ו בשווא נע, געיה בלמ"ד בפתח, העמדה קלה בב"ת בגלל המונח. יש לקרא: וְלֹ-
הֲבִי-אָדָּ
כג כא אֶל-תִּמְרָ בּוֹ: טעם מונח במ"ם, אין הוא נסוג אחור לת"ו
כג כג וְהִבִּיאָדָּ: געיה מתחת לוא"ו המורה על העמדה קלה ומאפשר הגיה נכונה של הה"א
החטופה למנוע הבלעתה.
וְהַכְחִדְתִּיו: הכ"ף בשווא נח על אף הקושי בקריאת הח"ת שלאחריה, התיבה מוטעמת בטעם
סו"פ ללא משרתים או מפסיקים לפניו ואין להאריך בה"א כאילו מוטעמת בטפחא
כג כד תַּעֲבֹדֶם: ת"ו בקמץ גדול, הע"ן בקמץ קטן
כג כה וְהִסְרֹתִי: במלרע, געיה בוא"ו למנוע הבלעת הה"א

כג כו עליית שביעי (השנה קוראים רק ששה בפרשת השבוע)
כג כז וְהִמְתִּי: וא"ו בשווא נע (אין לקרא שם פתח), דגש חזק במ"ם והטעם בת"ו
כג כט וְרַבָּה: הטעם בב"ת, מלרע
כג לב וְלֹאֱלֹהִים: אין להשמיע את האל"ף, לקרא 'וְלֹלֵהִים'
כד י וְכַעֲצָם: הכ"ף בשווא נח
כד יב וְהִיָּה-שָׁם: הה"א בשווא נח

קריאת פרשת שקלים

ל יב וְלֹא-יְהִיָּה בָהֶם נֶגֶף בְּפִקֹּד אֲתָם: יש להחיש את קריאת התיבה נֶגֶף להסמיכה
לקודמתה: וְלֹא-יְהִיָּה בָהֶם נֶגֶף - בְּפִקֹּד אֲתָם
ל טו וְהִדֵּל לֹא ... לְתַת אֶת-תְּרוּמַת: יש להקפיד על הפרדת התיבות

הפטרת שקלים מלכים ב יב:

ב צְבִיָּה: הצד"י בחירק, ב"ת בשווא נח והי"ד בקמץ⁵
ה אֲשֶׁר-יּוֹבֵא: במקף ולא בקדמא; כֶּסֶף נְפִשׁוֹת: מרכא טיפחא.
י אַרְוֹן אֶחָד: האל"ף בחטף פתח⁶. וְנִתְּנוּ-שָׁמָּה: געיה בנר"ן הראשונה
יב הַמִּתְּכָן: המ"ם בשווא נע ולא בחטף⁷
יג לְחֹזֶק אֶת-בֵּדֶק בֵּית-הָ: טפחא בתיבה לְחֹזֶק. לְחֹזֶקָה: הח"ת בקמץ קטן ואין מפיק בה"א
יד יַעֲשֶׂה: העמדה קלה ביו"ד מפני הגעיה שם

ראשון של תרומה:

כה ג זָהָב וְכֶסֶף: יש להקפיד על הפרדת התיבות וכן בהמשך פס' ה: אֵילִם | מְאָדָּמִים וְעֹרֹת
| תְּחָשִׁים

כה י שני במנחת שבת

⁵ יש משתבשים בשם זה לקרוא צְבִיָּה.

⁶ וכן בפסוק המקביל בדברי הימים ב כד ח

⁷ החטף במ"ם בכתר ארם צובא אינו מותיר ספק שיש לקרוא בשווא נע.

כה ה מֵאֲדָמַיִם: האל"ף בקמץ חטוף (קטן)
כה ח וְעָשׂוּ לִי: טעם מרכא נסוג אחר לעי"ן

כה י שלישי במנחת שבת
וְאָמַר: אל"ף פתוחה ודגש חזק במ"ם להבדילו משפחה עברית
כה יב וַיִּצְקֶתָ לֹו: טעם מונח נסוג אחר לצד"י ודגש חזק בלמ"ד
כה יד עַל צִלְעֹת הָאָרֶץ: טפחא בתיבה ע"ל
כה טז אֲשֶׁר אֶתֵּן אֲלֵיךְ: אין לסיים אֲשֶׁר - אֶתֵּן אֲלֵיךְ
ע"כ קריאת מנחת שבת

נפתח בהערות אברהם נפח ז"ל

כא יט וְרָפָא חריג במקום וְרָפָא. **א"ה**. מצינו גם דְחָחָה דְחִיתָנִי (תהלים קיח, יג) כהלל, ושם הוא ככנין קל.

כב ג הַגְּבָחָה מה שנגנב (ולא כמו היום). **א"ה**. אצלנו גנבה היא שם עצם כללי.

כב ד וְשָׁלַח אֶת־בְּעִירָהּ⁸ וּבָעֵר בְּשֹׁדָהּ אֶתָּר התלמוד מקבל את הפסוק כאילו היה כתוב בטעמים אחרים וְשָׁלַח אֶת־בְּעִירָהּ וּבָעֵר בְּשֹׁדָהּ אֶתָּר. **א"ה**. אם אני מבינו נכונה, במקרא זה כתובים שני 'אבות נזיקין' רגל ושן. הזיק 'רגל' הוא כאשר בהמה נכנסה לרשות היחיד (הניזק) והזיקה דרך הילוכה, למשל רמסה פירות או שברה כלים בלי כוונה להזיק. 'שן' הוא בהמה נכנסה לרשות היחיד (הניזק) ואכלה שם או נתגלגלה להנאתה וטינפה פירות וכד' להנאתה וכלי כוונה להזיק. המשנה בתחילת מסכת בבא קמא מונה ארבעה אבות נזיקין, כלומר חיובים על נזקי ממנו של הבעלים כאילו הוא עצמו הזיק. נזקי בעלי חיים מוגדרים בשלושה אבות המתחלקים בהגדרה 'שור'⁹. התלמוד הבבלי סוף עמ' ב עובר לג א מביא בריתא. וְשָׁלַח - זה הרגל, וכן הוא אומר: מְשַׁלְּחֵי רֶגֶל הַשּׂוֹר וְהַחֲמוֹר (ישעיהו לב, כ), וּבָעֵר - זו השן, וכן הוא אומר: כִּפְאֲשֶׁר יִבְעֵר הַגִּלְגָּל עַד תַּמּוֹ (מלכים א'ד, ט). לכאורה דרשת חז"ל מבינה שיש כאן שני נושאים, שילוח הבעיר; ביעור בשדה אחר. לפי זה פיסוק הטעמים שלפנינו אינו מתאים לזה. החלוקה אחרי בְּעִירָהּ חוצה את קטע הפסוק שלפני האתנה, והמלים וּבָעֵר בְּשֹׁדָהּ אֶתָּר מתפרשות המשך הנזק שנעשה על ידי שילוח הבעיר. לעומת זאת אם בְּעִירָהּ במפסיק חלש יותר יכול להתפרש כחז"ל.

כל הדיון הזה מחטיא את המטרה. המשנה מסווגת את אבות נזיקי ממון לארבעה (והתפצלות פנימית ליותר), ובהמשך המסכת יפורטו דיני כל 'אב'. שאלת התלמוד בסוף ב עמ' ב היא שן ורגל היבא כתיבי - מה המקור המקראי לאבות האלה. הרי גם אם בפשוטו של מקרא יש כאן רק אב אחד (שן), עלינו למצוא במקרא זה אב נוסף 'רגל' - נזקים מעצם ההליכה כתחילת פרק שני כיצד הרגל מועדת לשבר בדרך הלזכה בהמה מועדת להלך כדרכה ולשבר (על הכפילות דן התלמוד). קטע מדברי התלמוד בבא קמא ג עמוד א תולדה דרגל מאי היא? הזיקה בגופה דרך הילוכה, בשערה דרך הילוכה, בשליף שעליה, בפרומביא שבפיה, בזוג שבצוארה. אין צורך לחפש לדרשות תורה שבעל-פה אסמכתא בפיסוק הטעמים. נמשיך בדברי אברהם נפח.

וְשָׁלַח משחרר בְּעִירָהּ מידה כוללת, משמיע רבים (כמו עדר), ולכן "ובער" = וּבָעֵר.

לפי התלמוד, "ובער" משמיע "או בער". **א"ה**. הוסבר לעיל שהתורה שבעל פה מראה מקומות בתורה שמתפרשים במשמע שן או רגל אבל לא שזוהו פשוטו של מקרא. התלמוד מציע אפשרות לכתוב

⁸ במפעל הכתר של בר-אילן מסומן כאן קרי בְּעִירוֹ ואין בזה צורך.

⁹ נוה יותר לעניננו לפרש כרב וכברייתא בתחילת עמ' ב שילושה אבות נאמרו בשור.

את הרישא ושלח את בעירה ללא ההמשך, ונבין בעצמנו שכוונת התורה הן להיזק שן והן להיזק רגל. ובכלל בפשוטו של מקרא הנזק עדיין לא קרה, שילוח הבעיר הביא לביעור! בשדה אחר על אדמה של אחר. (לא בדיוק שדה של היום).

כב ה את הבעירה מה שמבוער, ולא כמו היום. **א"ה**. אם אני מבינו נכונה ובהשוואה למקור, בעירה היא הדבר השרוף המוזכר במקרא הזה ונאכל גדיש או הקמה או השדה. כמו ש'אבדה' היא הדבר שאבד ו'גנבה' היא הדבר שנגנב.

כב ז אם לא שלח מורז! שבועה "אם לא שלח" משמיע ששלח, שבועה "אם שלח" משמיע שלא שלח. החריג הזה נמצא במקרא רק פה ובפסוק י. **א"ה**. כמדומה שהלשון 'אם' בעניין שבועה משמעה לברר 'אם אכן', כאן ובפרשת חמור או שור (שומר שכר לפי חז"ל) 'אם נכון הוא שלא שלח'. במלאכת רעהו כמה שניתן לו לשמור, כסף או כלים. מלאכה היא מילה מוחשי.

כב ח אבדה רק מה שנאבד, לא בדיוק כמו היום. **א"ה**. השווה למ"ש לעיל בפס' ה על בערה. ע"כ מדברי אברהם נפח ז"ל

כא כב הרב עמרם איזנשטיין נר"ו וכי-ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ולדיה ולא יהיה אסון ענוש יענש באשר ישית עליו בעל האשה ונתן בפללים: מזה שהפסיקו ביענוש יענש כאשר ישית עליו בעל האשה, נראה כפירש"י, שיכאשר ישית הכוונה יכשישית. דלהתרגום שהכוונה יכמו שישית, לכאורה היה ראוי לצרף את יכאשר ישית וגוי עם יונתן בפלילסי, ולא עם יענוש יענשי. **א"ה**. ספק אם הדברים מוכרחים. נכון שלפי התרגום נראה שהבעל קובע כמה פיצויים לתבוע, אבל התביעה והתשלום ע"י בית דין. אתגבאה יתגבי, כמא דישי עלודי בעלה דאתתא, ויתין, ממימר דיניא. יש מקום לעשות נושא חדש משתי המלים האחרונות.

כא מא אהרון גל נר"ו "וכי-יגף שור-איש את-שור רעהו ומת ומכרו את-השור החל וחקצו את-כספו וגם את-המת יחקצו": כותב האבן עזרא: "אמר בן זוטא כי רעהו תואר לשור ולא ראה כי שור איש סמך הוא. וכן הוא שור רעהו ואין לשור ריע רק בן זוטא לבדו וזה השור שהוא תם ישלם בעליו חצי נזק:"

בן זוטא היה מחכמי הקראים. חי לפני כ-1100 שנה. כמאתיים שנה לפני הראב"ע. הפסוק דן בשור של אדם שנוגח שור של אדם אחר. 'רעהו' הוא האדם האחר.

בן זוטא מפרש אחרת. להבנתו המילה 'רעהו' מתיחסת לשור האחר. האבן עזרא מפרך את הפירוש הזה ולועג לו. שכן "שור-איש" בסמיכות עקב המקף, וגם שור רעהו בסמיכות, עקב הטעם המחר.

האבן עזרא כותב בלשון פיפיות חדה: "אין לשור ריע רק בן זוטא לבדו". זהו משפט עם משמעות כפולה. האחת, לשור אין חברים. השנייה, אין איש שיסכים עם בן זוטא לפירושו. אין לו חבר לפירוש זה. והגמרא משתמשת בביטוי דומה כאשר מדובר על חכם שלא מצא איש שיסכים עמו: "ובקשתי לי חבר ולא מצאתי". ראה עירובין דף כ"ג, פסחים דף ל"ט, ועוד). האבן עזרא לועג לבן זוטא גם במקומות אחרים. בפרשה הקודמת, פרשת יתרו נאמר: "ולא תעלה במעלת על מזבחי אשר לא תעלה ערותך עליו:" (סוף הפרשה)

כותב האבן עזרא: "... והנה חשב בן זיטא לעלות בסולם חכמה בהבליו, ונגלתה ערוותו עליו. וככה יקרה לכל מין, אשר בדברי קדמונינו לא יאמין..."¹⁰
בהקדמה לספר בראשית כתב הראב"ע כך:
"ולא די לאלה חסרי התבונה, שאין בהם אמונה, עד שיוציאו המלה מהתכונה, כי דקדוק הלשון לא ידעוהו, גם בארצם לא שמעוהו.
כאשר עשה בן זוטא, שבכל פירושו יחטא..."
א"ה. יש חכמי קראים אחרים שראב"ע חולק להם כבוד. ביניהם יפת וישועה.

כב טז אס מֵאֵן יִמְאֵן הרב גור אריה צור נר"ו יש ליתן את הדעת מדוע כפל העניין לומר אס-מֵאֵן יִמְאֵן. לכאורה היה די לומר אס יִמְאֵן אָבִיָּה לְתַתָּה לוֹ כְּסָף וְשָׁקֶל כְּמִהַר הַבְּתוּלָת. ויש לבאר ההבדל בין מֵאֵן ובין יִמְאֵן¹⁰. והנראה לומר כי יִמְאֵן יורה על עצם האדם הפועל, הממאן. ואילו מֵאֵן יורה על הפעולה עצמה, על פעולת המיאון. ואשר על כן אצל פרעה נאמר מֵאֵן, כי אס-מֵאֵן אָתָּה לְשַׁלַּח אֶת-עַמִּי כִּי הַמִּיאוֹן אֲצִלוּ הֵיא לֹא בַגֶּלֶל הֵיאוֹתוֹ מִמֵּאֵן, שהרי מפורש שהקב"ה גרם לו למאן. ופרעה הוא רק כלי ביד הקב"ה לפעול כרצונו. ולכן הממאן בעצם הוא הקב"ה, שהוא ממאן ליתן לפרעה להוציאנו ממצרים, ובכך הוא גם גורם לו למאן, ופרעה רק ממאן על פיו, ולכן נקרא מֵאֵן. וזה שהוסיף מֵאֵן אָתָּה, לומר שהקב"ה הפכו לאדם הממאן, כביכול מצד עצמו. ובזה הקשיח את לבו לחשוב שהמיאון הוא בידו. ולפי זה היה דיו לכתוב אס-תִּמְאֵן. ומדוע כתב אס-מֵאֵן אָתָּה, אלא כדי שיהיה ניכר מי הוא הממאן. ורצונו לומר שהקב"ה הוא זה שממאנו והופכו ועל דרך צחות הלשון, התורה כתבה כי אס-מֵאֵן אָתָּה ולא כי אס מִמְאֵן אָתָּה, אבל ודאי אין פרעה ממאן מצד עצמו. –מִמְאֵן אָתָּה, שאם כן הרי ג' ממים יהיו כתובים יחדיו כזה: ואסממאן, ויתקשה הקורא בו. על כן "זנחה" לכאורה התורה 'מ' אחת, למען "תפארת הקריאה", ולמען ירוץ הקורא בו, ובכך ישנה הרווחנו לכאורה הדגשת יתר מי הוא ה"מֵאֵן" ומי הוא ה"מִמְאֵן". שְׁהַמֵּאֵן הוּא הַקַּב"ה, וְהַ"מִּמְאֵן" הוּא פֶּרַעַה שְׁאִינוֹ מִמְאֵן בְּעַצְמוֹ מִצַּד עַצְמוֹ, אֵלֹא הַקַּב"ה, הוּא שְׁמִמְאֵנוּ. או כלך לדרך זו, לדרך תפארת הלשון. שאגב הרישא שכפל הכתוב מְהַר יִמְהַרְנָה כפל הכתוב גם בסיפא מֵאֵן יִמְאֵן. והוא כעין מדה כנגד מדה ועל דרך אל תקרי, אל תקרי מְהַר יִמְהַרְנָה אלא מְהַר יִמְהַרְנָה. וכפירוש הרמב"ן: ויתכן שהיה הלשון נגזר מן ויקרא יהונתן אתרי הנער מהרה חושה אל-תַעֲמֹד (שמואל א כ לח), לפי שהוא הדבר הראשון הנמחר בנשואין, כי החתן ממהר ומקדים לשלוח לפניו המנחה ההיא. [הנקראת מְהַר שלפיכך המְהַר הוּא הַמִּתָּן הַרְאוֹן לַכֹּהֵן].

ואשר על כן יבואר החיפזון גם בדרך אחרת: שבחופזו פיתה המפתה את הנערה לְמְהַר להתרצות לו, בלי שתתחונן דעתה עליה, ועתה משנמצא שאינו ראוי מכל סבה שהיא ימאן אביה לתתה לו. ולכן כנגד מְהַר יִמְהַרְנָה אמר הכתוב מְהַר יִמְהַרְנָה וכנגדו כפל הכתוב מֵאֵן יִמְאֵן. ואמר לְתַתָּה לוֹ. ובשימת לב, לְתַתָּה הוא מהשרש נ.ת.ן והרי האות "נ" נפלה, וכפי שאמר לבן הארמי ליעקב אבינו: [בראשית, ויצא, כט, ט"ז]: וַיֹּאמֶר לְבֶן טוֹב תַּתִּי אֶתָּה לְךָ מִתַּתִּי אֶתָּה לְאִישׁ אַחֵר, שלבן מֵאֵן לתת את לאה לאיש אחר הוא עשו, שראה עיניה בוכות, שכן נאמר וְעֵינֶי לְאֵה רַבּוֹת [שם, יז] ועיני לאה רכות ופירש"י שהיתה סבורה לעלות

¹⁰ א"ה. מצוי מאוד במקרא מקור על ואחריו הפועל עצמו, כבר בתחילת הפרשה ואס אמר יאמר העבד, ורפא ירפא ועוד כיוצא בו. כאן הדברים נאמרים דרך הדרש

בגורלו של עשו ובכחה, שהיו הכל אומרים, שני בנים לרבקה ושתי בנות ללבן, הגדולה לגדול והקטנה לקטן (בבא בתרא קכג.), ומרב בכיה מאן לבן לתתה לעשו, ועשה תחבולה לתתה ליעקב.

ולמדרש תנחומא שאומר כי לבן הוא בלעם, מצאנו גם בבלעם עניין מיאון באומרו לשרי מדין [במדבר, בלק, כב, יג]: **מֵאֵן יְהוָה לְתַתִּי לְהֵלֶךְ עִמָּכֶם**. אך כאן לא כתוב המיאון בכפל לשון כמו: **מֵאֵן יִמָּאן ה'** לתתי להלך עמכם, אלא רק פעם אחת כתוב **מֵאֵן ה'**, שבעל כרחו הודה להם שהקב"ה הוא הממאן. אבל שרי מדין לא אמרו כך אלא תלו המיאון בבלעם: [שם, יד] **וַיִּקְוֹמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֵאוּ אֶל-בְּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בְּלָעַם הֵלֶךְ עִמָּנוּ**. וכן השתמש בלעם באותה לשון שכתובה בלבן, **לְתַתִּי לְהֵלֶךְ עִמָּכֶם**. ולעומקו של מקרא יאמר כי כאן בלעם מצר על כך שלא יוכל לקבל מלא ביתו כסף וזהב, שכן אמר מאן ה' לתתי להלך עמכם. ובאומרו **לְתַתִּי יִרְמוּז שְׂמִי צֶר שֶׁהִקְב"ה מוֹנֵעַ מִלְּתֵת לוֹ שֶׁכֶר פְּעוּלָתוֹ**.

ועוד ירמוז הכתוב **אֶם-מֵאֵן יִמָּאן לְדַבְרֵי הַגִּמְרָא בְּמִסְכַּת קִידוּשֵׁי ד.** שדורשת מאן מלשון אין. שכך דורשת הברייתא על הפסוק בפרשתנו **וַיִּצְאָה חָנָם אִין כֶּסֶף שֶׁהָאוֹת י' בְּמִילָה אִין**, הרי היא מיותרת, שאפשר היה לכתוב **אֵן כֶּסֶף**. כמובא בפסוק **מֵאֵן בְּלָעַם הֵלֶךְ עִמָּנוּ**. ורצו לומר שהמילה **מֵאֵן** משמעותה אין. שאין בדעתו של בלעם ללכת עמו.

וכמו כן דרשו מהפסוק [דברים כה ז] **מֵאֵן יִבְמִי לְהִקְיִם לְאֶחָיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל** שגם כאן משמעות המילה **מֵאֵן** היא אין, שאין בדעתו של יבמי להקים לאחיו שם בישראל.

ובשימת לב, בבלעם לא אמרה התורה כפל לשון, אלא רק **מֵאֵן**, כי אין כאן סירוב חזק שיצריך לומר בלשון כפולה מאן ימאן, שהרי הקב"ה נתרצה לו לבלעם שכן ילך ויברך. ובאומרו רק **מֵאֵן**, הרי הוא כמודה בעל כרחו שהקב"ה הוא שממאן אותו מלקלל, וכאומר **אֵמון** על דבריו ית'. וכן ביבם שנאמר בו **מֵאֵן** אחד ולא כפל לשונו, שהרי יכול להתרצות ליבמה. וכאשר הוא ממאן הרי הוא כאומר **אֵמון** על דברי היבמה **מֵאֵן יִבְמִי לְהִקְיִם לְאֶחָיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל**.

ומכאן הוכיחו שהאות יו"ד במלה **אִין** מיותרת ואפשר לדרוש ממנה שנערה מתקדשת בכסף הניתן לאביה שנאמר בפרשתנו [כא, יא]: **וַיִּצְאָה חָנָם אִין כֶּסֶף**. אין כסף לאדון זה יש כסף לאדון אחר והיינו אביה. ואשר על כן ידרש כן בעניינינו באומרו **אֶם-מֵאֵן יִמָּאן שְׂאוֹמֵר אֲבִיָּה שֶׁל הַמְּפוּתָה, אִין בְּרִצוֹנִי לְתַתָּה לוֹ, לְמַפְתָּה**.

ועל דרך זה יבוארו דברי יעקב אבינו שנאמר בו [בראשית לו, לה]: **וַיִּמָּאן לְהַתְּנַחֵם**. שהמלה **וַיִּמָּאן** היא כנוטריקון: **וַיִּאֲמַר אִין**. וכאומרו: **וַיִּאֲמַר אִין לְהַתְּנַחֵם**. ולכן הוא גם מלשון **אֵמון** שנאמר: **וַיִּפְגַּע לְבָבוֹ כִּי לֹא-הָאֵמִין לָהֶם (מה, כו)**. וכן יבואר אצל יוסף בעניין אשת פוטיפר: **וַיִּמָּאן אֵל-אִשְׁתֵּי אֲדֹנָיו הֲנָן אֲדֹנֵי לֹא-יָדַע אֶתִּי מֵהַבַּיִת וְכָל אֲשֶׁר-יֵשׁ-לּוֹ נָתַן בְּיָדֵי: אֵינְנוּ גְדוֹל בְּבַיִת הַזֶּה מִמֶּנִּי וְגו'.** והרי כאילו כתוב **וַיִּאֲמַר אִין**.

ובשימת לב, **וַיִּמָּאן** אצל יוסף והוא בטעם שלשלת, שעל ידי המיאון הוא מחזק שלשלת הדורות. וכאומרו: **וַיִּמָּאן וַיִּאֲמַר אִין** לעשות כן, שלא אנתק שלשלת הדורות שקבלתי מאבי.

וכן אצל יעקב אבינו בברכתו לבנים [בראשית ויחי מח, יח"ט] ויאמר יוסף אל-אביו לא-בן אבי כי-זה הבכר שים ימינך על-ראשו: וימאן אביו וגו'. ויאמר אין זו כוונתי אלא לשים את אפרים לפני מנשה.

ובחזרה לעניין מהר הבתולות, הנון החסרה מהשרש נ.ת.ן תרמוז על סכום מהר הפתולת שיחסר מכיסו של המפתה חמישים כסף כפי הגימטריא של "נ", וכפי שפירש רש"י: כמהר הבתולות. שהוא קצוב חמשים כסף אצל התופס את הבתולה ושוכב עמה באונס, שנאמר ונתן האיש השכב עמה לאבי הנער חמשים כסף (דברים כב, כט), וכתנא קמא במכילתא דרשב"י שהקיש מפותה לאנוסה: מה זו [האנוסה] בחמשים שנאמר ונתן האיש השכב עמה לאבי הנערה [האנוסה] חמשים כסף, אף זו [המפותה] בחמשים. והיא נרמזת בנון שנפלה באומרו ואם מאן ימאן לתתה לו. בלא "נו".

ועל דרך הצח, השרש נ.ת.ן יש בו שני נונים, ואולי לזה נתבקש דוד ליתן עבור נישואיו עם מיכל בת שאול כמוהר הבתולות 100 ערלות פלשתים. שהם כנגד שני נונין שנפלו מן השרש נתן, כן נפלו 100 פלשתים וערלותיהם בידי דוד. כמובא בשמואל [א יח כה] ויאמר שאול כה-תאמרו לדוד אין-חפץ למלך במהר כי במאה ערלות פלשתים להנקם באבי המלך ושאול חשב להפיל את-דוד ביד-פלשתים. ועוד על דרך הצח יאמר כי נקט שאול דווקא במספר מאה ערלות, כנוטריקון של מהר: מאה ערלות.

ואשר על כן, בפרשתנו, אביה מאן ימאן שיש בלשון זאת שני נונין, להדגיש כי המפתה יתחייב ליתן חמישים והוא נוטריקון: מפתה אשה נ. וכאומרו: מפתה אשה בחמישים.

ועל דרך הסוד, חמישים הם כנגד המידה החמישית של הספירות שהיא גבורה. ומדה כנגד מדה, שההמפתה שהתגבר על החלשה, יתן כמנין הגבורה חמישים. ועל דרך המוסר יאמר שמהר הוא גם מלשון מהירות וגם מלשון הרהור. כמובא במנורת המאור פרק שני [קסז] שהבא לישא אשה מהר ימהרנה לו לאשה בימי בחירתו קדם שיבוא לידי הרהור.

ומכאן נלמד על המפתה שהרהוריו הרעים גרמו לו שימהר לפתותה לקיים מהר ימהרנה לו לאשה בדרך לא טובה, ולכן מאן ימאן אביה לתתה לו, שאין הוא הגון לישא בתו.

עוד ירמוז הכתוב על המהר הנזכר לראשונה בדברי שכם בן חמור, שרצה את דינה בת יעקב בראשית לד יב: הרבו עלי מאד מהר ומתן ואתנה כאשר תאמרו אלי, ותנו לי את הנערה לאשה. ושמעון ולוי אחים מאנו ובפיהם אמרו אמן ואמן על דבריו, ובלבם ובמעשיהם קיימו מאן ימאן. שכן על דרך הצח, מאן הוא לשון אמן. שהאומר אמן, אינו ממאן.

וכמו שמצינו אצל פרעה, שכך כביכול אמרו לו משה ואהרן: אם מאן, אם תאמר "אמן" על הדרישה לשלח את עמי - מוטב. ואם מאן אתה - הנני מביא מחר ארבה בגבולך.

ועוד על דרך הצח יבואר מדוע מאן הוא לשון אמן. שיש כאם שני חילופין: חילוף אחד הוא מקום ה-א וה-מ, והחילוף השני הוא מקום הקמץ והצירה. כזה: אמן מאן.

ועוד על דרך המוסר והאמונה: אמן ידרש אמן מלשון אם-אין. שכאשר אין הגיון, תופסת האמונה את מקומו. ולכן אם-אין הגיון כאן, הרי אמונה יש כאן. וזה יכול להיות גם עוד פן של "אמן". כאשר ההגיון "ממאן" הרי האמונה אומרת אמן.

יוצא איפוא שההגיון והאמונה אינם שני הפכים אלא שני צדדים של אותה מטבע ומשלימים שזה את זה. ולעומקו של מקרא ועל דרך הצח, זה שנאמר בסוטה [במדבר, נשא, ה, כב]: וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן | אָמֵן. לפשוטו פירש"י: אמן אם מאיש זה אמן אם מאיש אחר, ולעומקו ידרש באמרה אָמֵן | אָמֵן: שאין בי העוון של מי שנאמר בה ואם מאן ימאן. ועוד על דרך הצח, יש במשמעות כמחר הבתולות לשון הריון. שבבתוליה לא תהרה. ואשר על כן אמרה תורה מָהָר יִמְהָרְנָה... כְּמָהָר הבתולות, שמעתה יכולה להרות. ולכן מָאֵן יִמְאֵן אביה לתתה לו כי אין הוא הגון שתהרה ממנו.

וְכָפַל הַלְשׁוֹן יוֹכִיחַ, כאוה"ח הק' והוא אומרו: [כב, ה] שְׁלֵם יְשָׁלֵם וְגו' טעם כפל שְׁלֵם יְשָׁלֵם הַמְבַעֵר אֶת-הַבְּעֵרָה, כאן רמוז הכתוב כי לא לאיש הרשע לבד יעשה ה' משפט התשלומין אלא גם להמחטיאו והוא יצר הרע. ועוד יבואר כפל הלשון כהרמב"ן: על הפסוק בפרשתנו [כב, כב] אִם-עָנָה תְּעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם-צָעַק יִצְעַק אֵלַי שְׁמַע אֲשַׁמַּע צַעֲקוֹתָו: והכפל לנחוש הענין וחזוקו.

ואשר על כן גם כאן בעניינינו יִאָמַר על אביה מָאֵן יִמְאֵן שהוא לשון של סירוב חזק.

והכלי יקר פירש כפל הלשון בפרשתנו: אִם-עָנָה תְּעַנֶּה אֹתוֹ כִּי אִם-צָעַק יִצְעַק אֵלַי שְׁמַע אֲשַׁמַּע צַעֲקוֹתָו: ועל צד הרמז נוכל לומר מאחר שהקב"ה אבי יתומים אם כן ודאי כָּפַל צַרְתָּם לוֹ צָר (ישעיהו סג, ט) כביכול לכך אמר אם ענה אז תענה גם אותו שהוא אבי יתומים והלא שניהם צועקים: מדת הדין מקטרגת עליו למעלה והיתום צועק למטה והקב"ה הרחמן מקבל צעקת שניהם.

ועל פי הנ"ל יש לומר שכאשר מאן ימאן לתתה לו, בסירוב חזק, למי שאינו הגון, בזה עושה הוא שלום בינה לבין אביה שבשמים.

ועל ידי זה שימהר לשלם את מָהָר הבתולות לאביה, מָהָר יִמְהָרְנָה אביה שבשמים להחיש גאולתה.

ועל דרך הרמז ירמוז הכתוב למה שדרשו במערבא על הפסוק [עמוס ה, ב] גְּפֹלָה לֹא-תוֹסִיף קוֹם בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל: שכך דרשו את הפסוק לטובה: [ברכות ד: נפלה, לא תוסיף לנפול עוד, קום! בתולת ישראל!]

והיא הנון של חמישים כסף שנפלו מכיס אויבינו, והם נון שערי טומאה שנפלו בחלקם, והיא הנון של חמישים שערי כסף להקב"ה, שניתנו לנו, בתו של הקב"ה שפיתונו זרים לעבדם, ועל ידי זה שאבינו בשמים מקיים בנו "אם מאן ימאן" לתת אותנו ביד אויבינו מתקיים בנו מָהָר הבתולות והיינו שְׂיִמְהָר לגאלנו כפי שדרשו: קום! בתולת ישראל!

וירמוז האב להקב"ה, והמפתה לפה רך של מצרים וכל המקטרגים עלינו שבכל הדורות שמפתים אותנו להשאר בגלות, והקב"ה מאן ימאן בכפילות חזקה לתת אותנו ביד אויבינו ויחיש פדות נפשנו למָהָר לגאלנו כי מָהָר יִמְהָרְנָה לכנסת ישראל לעולמים, ואז מָהָר יִמְהָרְנָה כדכתיב [ישעיהו ס, כב] בְּעֵתָהּ אֲחִישָׁנָה.

ושלם ישלם המבעיר את הבעירה חמישים כסף, שְׂיִעֲנֵשׁוּ בחמישים שערי טומאה וגיהנם, ולבתו כנסת ישראל ינתן חמישים שערי בינה, קדושה וטהרה, וכיסופין לה, ואז בעת הגאולה תאמר האשה היא כנסת ישראל אמן אמן. כשם שתאמר אָמֵן לאמונת אמן להקב"ה, ככתוב בישעיהו כה, א: אָמוֹנָה אָמֵן ופירש רש"י

שם: אמונה נאמנת, כן יעיד עליה אביה שבשמים להאמינה לגאולה נאמנת ושלימה בב"א.

כג יז הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו אֶל־פְּנֵי הָאֵדֶן | יי: הנה ידוע הדרש שדרשו כאן בזוהר דהיינו רשב"י. ולכאורה הכוונה לדרוש רק את תיבת יהאדון, דהיינו רשב"י. ולכאורה ה"ה כל רב, והוא דין הקבלת פני רבו ברגל. והלימוד הוא מהיפסקי שבין התיבות יהאדוני | יהש"ס. דלכאורה קשה למה הפסיק ביניהם, ולכן דרשו שיהאדוני לא קאי על הקב"ה, אלא על רבו. ולכן יש יפסקי קודם השם, כדי להבדיל בין השם לירבי, וכמו בכל מקום שהוזכר השם סמוך לדבר חול שיש ביניהם יפסקי אם אין שם טעם מפסיק. **א"ה. הדברים מחודשים מאוד מצד עצמם, ונוגעים בענינים עדינים מאוד של אמונה. נכון הוא שה'פסק' משמש הרבה בסמיכות לשמות הקודש, אבל לא רק להפריד בין קודש לחול. לי לא נראה שיש אסמכתא לדברים מהטעמים.**

פֶּן לְחֶכְמָם וְיַחֲכֶם-עוֹד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&t=10317&p=272195#p272195>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באתר דרשו <http://www.dirshu.co.il/?p=140390>

אם אתה מתעניין

בהגטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בגושיאים לשוניים

בכתובת: franklashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺